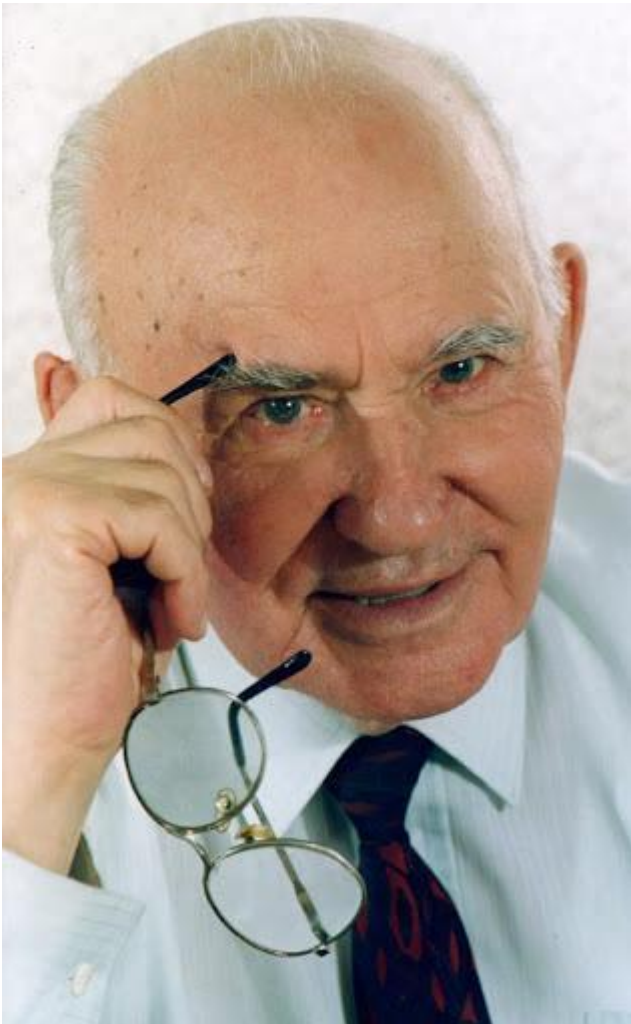

Інна Кукліна

**Меморіальна виставка «Академік П.Т. Тронько:
видатний діяч української культури»
у Національному музеї народної архітектури та побуту
України**

До 105 річниці від дня народження (12 липня 1915 року) наукова та культурно-просвітницька спільнота згадає ім'я академіка НАН України, державного діяча, провідника краєзнавців та музейників Петра Тимофійовича Тронька.

Петро Тимофійович Тронько — славний син українського народу, великий патріот, Герой України, державний і громадський діяч, академік НАН України, доктор історичних наук, професор, лауреат Державної премії СРСР, заслужений

діяч науки і техніки України. Свого часу завідувач відділу регіональних проблем історії України Інституту історії України НАН України, голова Головної редколегії науково-документальних серій книг, багаторічний голова Українського товариства охорони пам'яток історії та культури, головний редактор інформаційно-методичного бюлетеню, пізніше журналу «Пам'ятки України», голова правління Всеукраїнського фонду відтворення видатних пам'яток історико-архітектурної спадщини ім. Олеся Гончара, голова Національної спілки краєзнавців України. Це був видатний український вчений, досвідчений організатор краєзнавчого руху, подвижник збереження історико-культурної спадщини України, який все життя служив українському народові та зробив значний внесок у розбудову нашої держави.

Ім'я академіка П. Т. Тронька тісно пов'язане з Національним музеєм народної архітектури та побуту України. У 2016 році в експозиції «Українське село 60-х – 70-х років ХХ ст.» у будинку садиби с.Резуненкове Валківського р-ну Харківської області було відкрито меморіальну садибу-музей.

Національний скансен вшановує добру пам'ять свого фундатора і запрошує відвідувачів познайомитися з непересічною особистістю України ХХ ст., який залишив добрий слід в історії нашої держави і у житті багатьох людей.

У створенні виставки важливу участь взяла родина Петра Тимофійовича, особливо донька академіка–Лариса Петрівна Тронько. Вона передала в музей велику кількість унікальних експонатів та документів державного діяча з домашнього архіву. Представник Всеукраїнського фонду відтворення видатних пам'яток історико-архітектурної спадщини імені Олеся Гончара Валентина Іршенкопередала експонати, документи, книги, що стосувалися роботи Голови управління Фонду П.Т.Тронька. Спілка краєзнавців та Українське товариство охорони пам'яток історії та культури, Національний історико-етнографічний заповідник «Переяслав» підтримали створення садиби-музею академіка П.Т. Тронька у Національному музеї народної архітектури та побуту України і так само надали важливі експонати.

Актуальність подібних виставок полягає у тому, що в час соціальної та політичної кризи наше суспільство шукає зразки, які стануть переконливим доказом важливої ролі людини у житті держави. Головна думка дослідження полягає у тому, що час і режим не змінять переконання людини, якщо вважати свою справу правою і важливою.

Виставки в музеї просто неба, присвячені видатним людям України різних часів стануть корисними для виховних та освітніх програм. Це головна стратегія меморіальної виставки «Академік П.Т. Тронько: видатний діяч української культури» у Національному музеї народної архітектури та побуту України.

За останні два десятиліття про видатну людину видано багато досліджень, серед яких: Удод Л. «П.Т.Тронько: портрет на тлі епохи» 2000; Кудряченко А.І., Скляренко Є.М. «Славний син України (До 90-річчя Героя України, академіка Тронька П.Т.)» 2005; Скляренко Є.М. «Історик і час» 2005; РеєнтО.П. «Академік НАН України Петро Тимофійович Тронько (До 90-річчя від дня народження)» 2005; «Що ми залишимо нащадкам?: Збірка матеріалів і документів про державну, громадську діяльність та наукову роботу академіка НАН України, Героя України Петра Тимофійовича Тронька. 2008; «Я тобою, Україно, живу...»: Літопис життя і діяльності вченого, державного і громадського діяча, академіка НАН України, Героя України Петра Тимофійовича Тронька. 2010; «Обранець історії (до 95-річчя від дня народження академіка НАН України Петра Тимофійовича Тронька)»: Матеріали Перших наукових читань 19 листопада 2010 р. - Дніпропетровськ, 2011; «Петро Тимофійович Тронько»/ Г.М. Кривошея, Г.П. Семилетка, Є.М. Скляренко [Серія «Київський національний університет імені Тараса Шевченка: «Герої видатні вихованці та педагоги»].2012; Верменич Я.В., Дмитрук В.І., Тронько Петро Тимофійович // Енциклопедія історії України: У 10т./ Редкол.: В.А. Смолій (голова) та ін. - Т. 10: Т-Я. — К., 2013; Верменич Я.В. Простір у науці і людина у науковому просторі (до 100-річчя академіка НАН України П.Т. Тронька) 2015. У різні роки про свого керівника і корифея друкував журнал «Красзнавство» [1]. Більшість видань використовувалася під час роботи і експонується на виставці в садибі- музеї.

Виставковий матеріал, що подається у меморіальній садибі-музеї академіка П.Т.Тронька, дозволяє прослідкувати зміни у світосприйнятті людини. Стають зрозумілими трансформації, що відбувалися у світогляді в залежності від об'єму знань та інформації, яка акумулювалася з віком.

Фото 1. Молоді роки Петра Тронька. Роки II Світової...

Стенди музею, на яких тематично зібрані фотоматеріали, проводять відвідувача виставки через історичний час і крізь життя звичайної людини. Багато хто з молоді мав схожі долі на початку ХХ ст.. Завзятість, комсомол, мрії про щасливе майбутнє. Далі, ставши свідком необґрунтованих звинувачень простого люду, жорстоких розправ у Лебедині, в молодого активіста «... надщербилася віра в справедливість сталінської влади. І коли Петру Тимофійовичу запропонували

піти на службу до НКВС, відхрещувався, як міг. Захистив перший секретар райкому партії, пославшись на те, що він у резерві на першого секретаря райкому комсомолу. Згодом, як людина з власними переконаннями, не раз зазнав переслідувань з боку владоможців» [2]. Життєва позиція Петра Тимофійовича Тронька формувалася у трагічні часи II Світової війни. На власні очі довелося побачити смерть побратимів, руїни історико-культурних пам'яток, які вистояли тисячоліття, але зникли через варварство і невігластво сучасників. Виникло бажання стати будівничим нового світу.

Заслужений журналіст України Анатолій Ситник у своїх спогадах пише: «Наприкінці 1947 року його комсомольська кар'єра обірвалася. Звинувачений Кагановичем на пленумі ЦК ЛКСМУ в націоналістичних збоченнях, він був звільнений з посади другого секретаря ЦК, правда, із завуальованим формулюванням «як відпущений на навчання» [3]. Каганович розгорнув бурхливий наступ на, так званий, "український буржуазний націоналізм". Ним фактично була підготовлена велика каральна справа, жертвами якої мав би стати цвіт української інтелігенції того часу: А.Малишко, П.Панч, М.Рильський, Ю.Яновський та ін. Переслідувань зазнавали рядові літератори, митці, учені.

Таке протистояння штовхає ще більше заглибитися в історію і захопитися наукою. У 1948 Троньком захищений диплом Київського державного університету ім.Т.Г.Шевченка, у 1951 році підтверджений ступінь кандидата наук. Це було навчання екстерном, але воно стало початком здобуття цілого масиву знань у історичній, краєзнавчій, а далі пам'яткоохоронній справі.

У 1961 року П.Т.Тронька висунули на посаду заступника голови республіканського уряду. Цій посаді він віддав 17 років напруженої праці. Нова сфера діяльності стала ще більш відповідальною і різнобічною: охорона здоров'я, освіта, культура – усі гуманітарні проблеми держави.

За матеріалами виставки зрозуміло, що перші поїздки за кордон у складі державних делегацій принесли певний досвід. Прийшло розуміння, що збереження інформації про досягнення народу, культурну та історичну спадщину у будь-якій державі стає важливою складовою пропаганди.

Автори виставки підкреслюють, що позиція радянського політичного діяча, який ставить акценти на відродження та становлення національної історико-культурної пам'яті, була небезпечна в ті часи. Серед експонатів меморіальної садиби-музею зустрічаються копії документів (таємні доноси) про порушення вимог до побудови заповідників («Хортиця», «Державний музей народної архітектури та побуту Української РСР» та ін.), відхід від партійної ідеологічної формули, замилювання всім українським (тобто націоналізм). Були попередження, догани. У подібних ситуаціях Тронька рятувала невтомна праця і виняткове вміння переконувати, або шукати вигідний для справи компроміс.

Велику увагу вчений П.Т.Тронько приділяв питанням висвітлення подвигу українського народу серед інших народів СРСР у Вітчизняній війні (II Світовій війні). Тепер розуміємо, яку велику достовірну документальну спадщину ми отримали від колишнього фронтовика. Вона розвінчує брехливу пропагандистську «легенду» з вуст президента країни-агресора, що ту війну виграли б і без українців.

З часу, коли П.Т.Тронько очолив гуманітарну сферу в Українській РСР, поряд з символами соціалізму піднімалися символи могутньої історичної держави, унікальність якої прагнули нівелювати узагальнюючими процесами русифікації. На відміну від інших республік, Українська РСР перша в Європі наважилася зібрати «Історії міст і сіл Української РСР» у двадцяти шести томах. Робота дванадцяти років науково-дослідницького колективу – 1962-1973 роки. До справи приклали зусилля майже 100 тисяч авторів: науковців, краєзнавців, істориків, архіваріусів, бібліографів, редакторів та ін. Ця титанічна робота започаткувала

новий науковий напрямок – історичну регіоналістику, яка є симбіозом історичного, географічного, економічного, демографічного, соціологічного напрямку науки.

*Фото 2. Герой України Петро Тимофійович Тронько.
Документи та фото, пов'язані з унікальними виданнями.
Серія книг «Історія міст і сіл Української РСР»*

За словами Петра Тимофійовича, робота «...дала могутній поштовх розвитку краєзнавчого руху в Україні, сприяла розповсюдженню серед населення знань про рідний край, його історію, традиції, культуру, всемірно підвищила

інтерес верств населення до пізнання і вивчення героїчної історії українського народу» [4].

Подібного не існувало у світі. Петро Тронько був удостоєний Державної премії СРСР в галузі науки.

Письменник В. Гаман з цього приводу образно і досить влучно зауважив: «Є в його характері одна приваблива риса – неметушня, негаласливість, але тверда і послідовна войовничість. Він воює за свої ідеї, за те, щоб намічене обов'язково стало реальним фактором життя» [5]. Петро Тимофійович навіть відмовився від запропонованої йому посади Надзвичайного і Повноважного Посла СРСР у Канаді, яка мала б велике значення у його кар'єрі.

Будучи заступником Голови Ради Міністрів, П.Т.Тронько підтримав та підняв питання побудови і, власне, очолив будівництво Музею народної архітектури та побуту в Києві. А ще Музею-заповідника запорізького козацтва у Запоріжжі, величного пам'ятника століття воїнам-побратимам, що загинули на полях війни – «Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941-1945 років», опікувався будівництвом Палацу культури «Україна» в Києві. Піднімалися з небуття історичні пам'ятки: археологічні пласти київського Подолу, реконструювалися Золоті ворота. Україна відзначала ювілеї, серед яких Шевченків та інші історичні дати. Попередньо провівши глибоке дослідження, відсвяткували 1500-річчя Києва. У областях республіки відкривалися музеї видатних діячів культури України, зводилися пам'ятники національним героям різних часів. Про ці здобутки розповідають експонати виставки.

Крім того, Петро Тимофійович очолив рух обміну культурними здобутками між республіками і країнами закордону. У 70-80 роках в Україні проходили дні культури Естонії, Білорусії, Російської Федерації, Туркменістану, Азербайджану.

Це привернуло увагу до культурного життя українців – до молодих виконавців, артистів театрів і кіно, літераторів, композиторів та художників.

Академік Тронько зробив великий особистий внесок у міжнародне наукове співробітництво під час підготовки та проведення ІХ Міжнародного з'їзду славістів у вересні 1983 року. У меморіальній колекції вченого багато листів від колег з різних країн світу зі словами великої поваги і щирої дружби.

Фото 3. Військова форма П.Т.Тронька, унікальні фото та документи, книги з дарчими написами авторів та ін.

Серед експонатів музею академіка П.Т. Тронька є достатня кількість оригіналів листів від виборців Волинського виборчого округу, з Канева, з Прикарпаття, у яких українці звертаються до депутата Тронька з наболілим і, судячи з інших листів з подяками, отримують від нього реальну допомогу.

Людські якості, так само, як робота державника, залишилися в пам'яті його сучасників. Тронько завжди мав свою думку і відстоював її, навіть коли це було небезпечно. Мова іде про його позицію, незалежно від загальної, по відношенню до критичних статей Івана Дзюби, роману «Собор» Олесея Гончара, питання української мови як державної.

Перебуваючи на посаді заступника Голови Ради Міністрів Української РСР, П.Т.Тронько особливо уважно ставився до сфери освіти і виховання наступного покоління українців. Важливим здобутком УТОПІК під керівництвом Тронька було відкриття в університетах України факультетів, пов'язаних з пам'яткознавством. Серед експонатів музею велика кількість подяк, грамот, символічних подарунків від вищих навчальних закладів столиці і всієї України, які П.Т.Тронько з одностудцями відстояли, відродили та створили разом. У експозиції є фотографії, друковані матеріали наукових конференцій, картини із зображенням навчальних закладів Кам'янець-Подільська, Харківського університету ім. В.Н.Каразіна, Києво-Могилянської академії та ін.П.Т.Тронько зазначав, що «...молодь – це благодатне середовище для втілення найамбітніших краєзнавчих проектів – від створення музею історії школи до створення музею села, від пошуку меморіальних матеріалів про видатних земляків минулого до важливих пам'яткоохоронних і природоохоронних програм, увічнення пам'яті жертв репресій і голодомору, воєнних років. Краєзнавчо-просвітницька робота серед молоді сьогодні особливо важлива, вона є підмурком духовного оздоровлення нації, формування її патріотичного майбутнього» [5, С. 10].

26 років тому Кабінет Міністрів України прийняв рішення про програму «Реабілітовані історією», щоб на підставі архівних даних зібрати інформацію про кожного несправедливо засудженого з 1917 по 1991 роки, а також детально вивчити репресивні процеси в СРСР.

Метою цієї титанічної, морально важкої роботи було висвітлення трагічних подій часів тоталітарного режиму, очищення імен незаслужено забутих діячів науки, культури, державних діячів і представників селянства та робітників. Список репресованих в Україні і архівні матеріали про каральну машину СРСР –

видано 80 книг, томів за областями. Загалом передбачається понад 100 книг. Рушійною силою цього надзвичайно важкого дослідження, знову ж таки, стали його однодумці і сам академік П.Т. Тронько – людина радянського ладу, але патріот України по суті. За його безпосередньої участі було започатковано ряд фундаментальних робіт, серед яких «Звід пам'яток історії та культури України» «Київ».

У 1991 р. академік Тронько фактично активізував Всеукраїнську спілку краєзнавців, засновану в 1925 р. Сьогодні ця громадська організація налічує кілька тисяч членів, має свої відділення в усіх областях. П.Т. Тронька сприяв утворенню Української академії історичних наук, яка увібрала в себе провідних учених-істориків з науково-дослідних установ, вищих навчальних закладів України.

Останні десятиліття свого життя Петро Тимофійович присвятив краєзнавству: «я і став краєзнавцем, бо краєзнавство ... – одна з найблагородніших наук. Кожен має знати, де його коріння, де коріння його рідні, де минуло його босоного дитинство» [6].

Повертаючись до ролі академіка П.Т. Тронька у долі музею народної архітектури. Національний музей народної архітектури та побуту України був улюбленим дітищем Петра Тимофійовича Тронька. Він захоплювався здобутками українців колишніх часів і пишався справами українців-сучасників, які, крім іншого, створювали найбільший у Європі музей просто неба. Поважні гості, іноземні делегації, видатні митці разом з Троньком відвідували експозиції музею і були вражені неповторністю і багатством культури України.

Величезний інтелектуальний та емоційний внесок академіка Тронька викликає повагу уже декількох поколінь науковців Національний музей народної архітектури та побуту України.

Повернемося до історії розбудови Національного музею народної архітектури та побуту України. Заслужений журналіст України Анатолій Ситник пише про це так: «Маланчуківська команда зазвичай ставила палки в колеса: «...у роботі зі створення музею є серйозні організаційні та ідейно-політичні

прорахунки... Так , у розробленому проекті експозиції музею помітне замилювання патріархальною старовиною. Серед зібраних речей мало таких, які дають уявлення про класові суперечності та соціальну нерівність в українському дореволюційному селі.» [7].

Фото 4. Експонати, пов'язані з відкриттям Національного музею народної архітектури та побуту України у 1976 році (тоді Державного музею народної архітектури та побуту УРСР).

Окремою статтею претензій щодо музею було питання колективу. Серед науковців та інших працівників було багато талановитих вчених, захоплених своєю справою фахівців-патріотів. Вони відмовляли собі у важливих речах, забували на місяці про власні родини, але знаходили для музею справжні історичні цінності. Тому, для Петра Тимофійовича Тронька захист однодумців, яких він зустрічав у Державному музеї народної архітектури та побуту Української РСР, був справою честі.

Експозиція виставки пропонує документи та фото різних часів, з яких зрозуміло, що стосунки з працівниками музею були дружніми і щирими [8].

Окремі стенди виставки у садибі-музеї академіка П.Т. Тронька присвячені науковій діяльності. Вони відображають широку сферу наукових та суспільних інтересів ученого-історика й презентують плідну діяльність академіка Петра Тимофійовича Тронька (автор та співавтор понад 600 наукових праць, зокрема 17 монографій).

Відвідувачі познайомляться з предметним світом, побутом жителів Харківської області, а також з особистими речами академіка та його родини. У експозиції представлені фото історико-культурних пам'яток, до створення і відродження яких був причетний Герой України П.Т.Тронько.

Фото 5. Музейне свято «Івана Купала». П.Т.Тронько у колі вірних друзів – науковців.

Серед фото експонатів важливе місце займають світлини, у яких показані фрагменти будівництва та життя музею і участь у цьому академіка Тронька. До виставки залучено велику кількість копій урядових документів, відгуків про музей пересічних відвідувачів та поважних гостей.

Останні роки життя Герой України, академік НАН України Петро Тимофійович Тронько, як більшість із нас, переймався питаннями глобалізації та її впливів на розвиток самобутньої держави, на політичні та історичні зрушення. І ось одна з його думок : «... в основі цього процесу повинна бути наукова, культурна еліта. Все-таки розумні люди повинні вирішувати розумні питання. І мені здається, знов-таки, повинно бути єднання цих здорових сил в боротьбі за справжні демократичні перетворення. Наукова і культурна еліта повинна спрямовувати свої зусилля на вирішення демократичних проблем, які стоять перед народом – це підвищить і матеріальний добробут, і виховання нашого підростаючого покоління, яким, до речі, опікуються дуже погано [9].

Епоха давнини, патріотизм і відчайдушний героїзм сьогодення, пропаганда мистецького надбання українців як величної нації у колі найбагатших культур світу, питання вирішення нагальних проблем збереження культурної спадщини – це теми, які ніколи не зникали з порядку денного академіка П.Т.Тронька.

Автори виставки прагнули відновити інтерес музейного відвідувача до життя окремої видатної постаті, тісно пов'язаної з історією та культурою країни і, власне, Національного музею народної архітектури та побуту України.

Як зразок у питаннях патріотичного, національно спрямованого виховання у будь-якій державі беруть приклади з життя вітчизняних вчених, видатних особистостей культури, достойних державних діячів, героїв свого часу. Для науковця цікаво розглянути формування національно визначеної особистості у суперечливий період тоталітарного режиму ХХ ст., коли йдеться про патріотизм і, в певній мірі та формі, націоналізм. Тому були підняті питання: особистість в культурному середовищі свого часу, публічна особа в умовах суспільно-політичних трансформацій, а також людина влади у соціумі.

Методологія передбачала в підготовчий період поряд з соціологічними методами

використати та застосувати методи суміжних суспільних наук – етнографії, філософії, культурології, етносоціології, літератури. Використовувалося стандартизоване інтерв'ю.

Наукова новизна роботи буде визначатися тим, що вперше на основі широкої джерельної бази, за умови залучення зібраних експонатів, а також інтерв'ю з людьми, які були особисто знайомі з академіком П.Т.Троньком, у Національному музеї народної архітектури та побуту України буде функціонувати меморіальна садиба-музей видатної особистості, державного діяча, науковця, людини, відданої Україні всім своїм життям – академіка, Героя України Петра Тимофійовича Тронька. На базі музею відбуватимуться наукові зустрічі, круглі столи та семінари для студентів. Молоді люди стануть наступним поколінням краєзнавців, служителів справі охорони пам'яток історії та культури України.

У садибі–музеї вже відбулися круглі столи спільно зі студентами та науковцями кафедри етнології та краєзнавства Факультету історичної освіти Національного педагогічного університету ім. М.П.Драгоманова.

*Фото 6. Учасники Міжнародної наукової конференції
«Іван Франко у творенні української національної ідентичності»,
що відбулася у Національному педагогічному університеті ім. М.Драгоманова у вересні 2016 року.*

У травні 2017 року в меморіальній садибі-музеї академіка П.Т.Тронька була відкрита виставка «Київщина ювілейна» до 85 річниці створення Київської області. Вона була створена за підтримки Державного обласного архіву Київської області. Останніми роками відбувся цілий ряд зустрічей краєзнавців у скансені. Таким чином, справа академіка Тронька продовжується у Національному музеї народної архітектури та побуту України.

Пізнавши глибину історії та культури свого народу, звичайна людина стає особистістю з власними поглядами і самоповагою. «Патріота й громадянина не можна виростити, не прищеплюючи людині з дитинства трепетну любов до своєї землі, до рідного міста чи села» [10].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. В. Смолій, О. Реснт. Улюбленець долі// Краєзнавство. Науковий журнал № 3/4(92/93), 2015. – ПФ «Фоліант» - с. 333, - С.13
2. *file:///C:/Users/Bill/Downloads/100366-211778-1-SM.pdf* - 02.11.2017 року.
3. *Анатолій Ситник. Спокій йому і не снився. Що ми залишимо нащадкам?: Збірка матеріалів і документів про державну, громадську діяльність та наукову роботу академіка НАН України, Героя України Петра Тимофійовича Тронька. – К., 2008. – С.115.*
4. *Тронько П. Т. Українське краєзнавство в ХХ столітті (до 75-річчя Всеукраїнської спілки краєзнавців) / НАН України. Ін-т історії України; Наук.ред. В.А. Смолій. К., 2002. – С.45.].*
5. *Народжений у день свята Петра і Павла: Інтерв'ю з акад. П. Броньком//Гаман В. Богодухів, або люди з Божою історією / В. Гаман. – К.: Вир. 1999. – С.57.*
6. *Удод Л. І. П.Т. Тронько: Портрет на тлі епохи. – К., 2005 . С.23.*
7. *Анатолій Ситник. Спокій йому і не снився. Що ми залишимо нащадкам?: Збірка матеріалів і документів про державну, громадську діяльність та наукову роботу академіка НАН України, Героя України Петра Тимофійовича Тронька. – К., 2008. – С.116.*
8. *Орел Л. Всеукраїнський музей народознавчих скарбів у Києві: (До 30 річчя Музею народної архітектури та побуту України)// Нар. творчість та етнографія. – 1999. - № 4. – С.26-33.*

9. <http://dc-summit.info/razdely/intervju/332-332.html>. 24.10.2017.

10. *Хто людство розумом перевершив[Текст] :нариси/ [Біла І.В. та ін. ;авт.-упоряд. Іваненко В.В. Попова І.С. ; за заг. ред. проф. М.В. Полякова] ; Дніпропетр. нац. ун-т ім. Олеся Гончара. - Вид-во ДНУ, 2011. – С.45.*